

KİLİSE HİMAYESİNDE EĞİTİM: OSMANLI DÖNEMİNDE İZMİR'DEKİ RUM OKULLARI*

Education Under The Auspices of The Church: Greek Schools in Izmir During The Ottoman Period

Tülay KESKİN**

Özet

Osmanlı Devleti idaresi altında bulunan farklı din ve etnik kökene sahip toplumlar, uzun yıllar inançlarını, dillerini, milli ve kültürel özelliklerini koruyarak barış ve huzur içerisinde yaşamışlardır. Gayrimüslimler Galata Ahitnamesi ile kendilerine tanınan haklar sayesinde, mensup oldukları din ve mezhepleri çerçevesinde ibadet etme ve kilise temellinde ana dillerinde eğitim-öğretim faaliyetlerini yürütme serbestliği kazanmışlardır.

Doğu Akdeniz'in önemli liman kentlerinden olan İzmir, Rumların yoğun olarak yaşadıkları bir şehirdi. Burada Rumlara ait her kilisenin yanında o kiliseye bağlı bir okul bulunmaktaydı. Zengin hayırseverler veya halk tarafından kurulan ve denetime tabi olmayan bu okullar 1869 Maarif Nizamnamesi ile kayıt altına alınmıştır. Nitekim bu süreçte İzmir'deki Rum toplumunun eğitimdeki gelişimi ve okulların çeşitlenmesi dikkate değerdir. Arşiv belgeleri, dönemin Batılı seyyahları ve çeşitli eserlerden derlenerek Rumların eğitim hayatı ile birlikte okullar konu alınarak hazırlanan bu çalışmada; okulların bulunduğu mahalleler, müfredatları, öğrenci ve öğretmen

* Bu çalışma yazarın "XIX. Yüzyılda İzmir'deki Rum Okulları" adlı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

** Dr., Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Manisa/Türkiye tulaykeskinn@gmail.com, ORCID: 0000-0002-1836-1563

sayıları, bu okullara sağlanan maddi destekler ve Rum patrikliğinin eğitim faaliyetlerindeki rolleri açıklanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Gayrimüslim, Rum, Eğitim, Mektep

Abstract

The Ottoman Empire ensured that communities of different religions and ethnic origins under its rule lived in peace and tranquility for many years by protecting their religions, languages, national and cultural characteristics. Thanks to the rights granted to non-Muslims by the Treaty of Galata, they gained the freedom to worship within the framework of their religion and sect and to carry out educational activities in their native language on a church basis.

Izmir, one of the most important port cities of the Eastern Mediterranean, was a city where Greeks lived densely. Each Greek-owned church here was accompanied by a school attached to that church. These schools, which were founded by wealthy philanthropists or the public and were not subject to supervision, were registered with the 1869 Maarif Nizamnamesi (Education Regulation). Indeed, the educational development of the Greek community in Izmir and the diversification of schools during this period is remarkable. Western travelers of the period and Greek sources, and focused on the educational life of the Greeks and schools; The environment of the schools, their curriculum, the number of students and teachers, the financial support provided to these schools, and the roles of the Greek patriarchate in educational activities have been tried to be explained.

During his tenure, Hampson submitted reports of his observations and comments to the embassy about the general situation of the Bitlis province, the implementation of the accepted reforms regarding the Armenians, the situation of the Armenians in the province, the current conditions of the arrested committee members, the behavior-attitudes of the zaptiye during the tax collection, and his observations and comments on the 1895 Bitlis-Muş events to the embassy.

Keywords: Ottoman, Non-muslim, Greek, Education, School

Giriş

Osmanlı Devleti, başlangıçtan itibaren gayrimüslimlerin ibadet, ayin, hürriyet ve eğitim haklarına büyük bir önem vermiştir.¹ Osmanlı Devleti'nde etnik grupların hakları daima korunmuş ve eğitim konusunda da Müslüman-gayrimüslim ayrımı yapılmamıştır. Gayrimüslimler, diğer alanlarda kendilerine tanınan ayrıcalıklara ve sosyal-ekonomik statüye uygun olarak kendi dini müesseselerini, hastanelerini ve okullarını da kurmuşlardır. Eğitimlerini dini ve kültürel teşkilatlarına bağlı olarak, kendi dillerinde ve devlet denetimi dışında sürdürmüşlerdir. Osmanlı tebaasından olan gayrimüslimlere ve yabancı devletlere eğitim kurumlarını açma müsaadesi verilmiş, bu kurumlar faaliyetlerinde uzun yıllar serbest bırakılmıştır. Bu tutum gayrimüslim ve yabancı okullarının sayısının artmasına neden olmuş, ilerleyen dönemde maksadı dışına çıkan eğitim kurumlarının sakıncaları görüldüğünde müdahale edilmiştir.²

İstanbul'un fethinden, Tanzimat devrine kadar olan eğitim hizmetleri, Müslümanlarda olduğu gibi, gayrimüslimlerde de varlıklı kişiler tarafından sağlanmıştır. Neticede her caminin yanında bir mektep, medrese doğarken, kiliselerin yanında da o cemaate ait okulların açılmasına engel olunmamıştır. Özellikle İstanbul'un fethinden sonra, Osmanlı padişahlarının gayrimüslim tebaaya vermiş oldukları müsaadelerle bu okullar önceleri sadece İstanbul'da açılırken 19. yüzyıldan itibaren devletin her yerinde açılmaya başlamıştır. Tanzimat'tan sonra ise, Osmanlı Devleti'nde yaşayan bütün gayrimüslimler tarafından okul açmak bir hak olarak görülmeye başlanmıştır.³

Hıristiyan ve Musevi tebaa için açılan okullar 'Gayrimüslim Okulları' ve 'Yabancı Okullar' olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Gayrimüslim okulları, Osmanlı Devleti'nde Müslüman olmayan tebaanın (Rum, Ermeni, Musevi) açtığı okullardır. Türk-Müslüman mektep ve müesseselerinin hükümet tarafından değil, zenginler ve hayırseverler tarafından yapılıp, idare edilmesi usulü gayrimüslim okulları için de geçerliydi.⁴

Gayrimüslim cemaat okulları, Cemaat Ruhani meclisleri ile kiliselerin denetiminde olan okullardı. Bu okullar, bir kilise vakfıyla ya da zengin bir şahsın yaptırdığı vakıflar yoluyla kurulur ve finanse edilirdi. Ayrıca okulların gelir kaynağı

¹ Osman Ergin, *Maârif Tarihi*. (İstanbul: Eser Matbaası, 1977) 1-2: 725.

² Ali Güler, *Osmanlıdan Cumhuriyete Azınlıklar*. (Ankara: Berikan Elektronik Basım Yayım Sn. ve Tic. Ltd. Şti, 2003) 149. M. Hidayet Vahapoğlu, *Osmanlı'dan Günümüze Azınlık ve Yabancı Okulları*, (İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1992) 57. İlknur Polat Haydaroğlu, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Yabancı Okullar*. (Ankara: Ocak Yayınları, 1993) 9.

³ Durmuş Yılmaz, "Lozan Anlaşmasından Önce Azınlık Okullarının Durumları" *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 4, 279-287, (1997): 279.

⁴ Haydaroğlu, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Yabancı Okullar*, 9.

kilise ve cemaatin sahip olduğu çok sayıda emlaktan, kilise vergilerinden, mum paralarından, zenginlerin bağışları ve öğrencilerden alınan okul ücretlerden sağlanmaktaydı. Gayrimüslim okullarına Osmanlı padişahlarının da yardım yaptığı bilinmektedir.⁵ Ermeni ve Yahudi okullarını tesis ve finansmanlarında da yabancı devletlerin, misyoner teşkilatlarının, Alliyans İsrailit teşkilatlarının önemli rolleri olmuştur. Bu okullar kişilere veya cemaatlere ait bina ve arsalarda kurulmuştur. Bunların yapım, onarım ve diğer giderleri cemaatler tarafından karşılanmıştır. Okullar, ilköğretim, ortaöğretim, meslek okulu ve yüksek okul düzeyinde eğitim vermektedir.⁶

Gayrimüslim okullarının işleyişinde bağlayıcı bir kuralın olmayışı nedeniyle de okulların yönetimi, öğretmen tayini konusunda da bağımsız hareket etmiştir. Öğretmen denildiğinde genel olarak okulun bağlı bulunduğu kilisenin papazı akla gelirdi. 1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi çıkarılıncaya kadar gayrimüslim okulu öğretmenlerinin yetiştirilmesine devlet doğrudan müdahale etmemiş; ancak, Islahat Fermanı ile gayrimüslim okullarında görev alacak öğretmenlerin seçimi devlet denetiminde bir komisyona bırakılmıştır. İstanbul dışındaki okulların denetiminde, Mekatib-i Umumiye Nezareti bünyesinde kurulan ve İstanbul'daki okulları denetlemekle görevli olan Mekatib-i Sıbyan Muinleri ve Mekatib-i Rüştîye Muinlerinden yararlanılmıştır.⁷

1. 1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ve Gayrimüslim Okulları

Tanzimat dönemiyle başlayan ve Islahat Fermanı'nın ardından hız kazanan süreçte, gayrimüslim okulları giderek artan bir şekilde yaygınlaşmıştır. Ancak, 1869 yılında yayımlanan Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile bu okulların faaliyetleri denetime tabi olmuştur. Nizamname ile Müslüman ve gayrimüslim toplumların okullarının ayrı ayrı ele alınacağı belirtilmiştir.⁸ Müslümanlar ve gayrimüslim cemaatler için Sıbyan ve Rüştî derecesinde ayrı okullar açılarak

⁵ Ergin, *Maârif Tarihi*, 1034. Haydaroğlu, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Yabancı Okullar*, 182.

⁶ Gayrimüslimler bu cemaat okullarının ders programlarında kendi dillerinin gramerleriyle, Türkçe, Grekçe, Latince, İtalyanca, Fransızca, İngilizce gibi yabancı diller yer almaktaydı. Ayrıca öğrencilere, tarih, coğrafya, geometri, aritmetik, ekonomi, ticaret, felsefe, fizik, kimya vs. gibi dersler okutulmuştur. Bu okullar zamanla gayrimüslimlerin kendi tarih ve kültürlerinin öğretildikleri, bağımsızlık fikirlerinin aşılandığı ve hatta milli bağımsızlıkları yönünde yabancı devletlerin siyasetlerine alet oldukları kurumlar haline gelmişlerdir. Cahit Yalçın Bilim, *Türkiye'de Çağdaş Eğitim Tarihi*. (Eskişehir: TC. Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2002), 378-379. Güler, *Osmanlıdan Cumhuriyete Azınlıklar*, 150. Vahapoğlu, *Osmanlı'dan Günümüze Azınlık ve Yabancı Okulları*, 6.

⁷ Vahapoğlu, *Osmanlı'dan Günümüze Azınlık ve Yabancı Okulları*, 71.

⁸ Haydaroğlu, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Yabancı Okullar*, 22-24. Bilim, *Türkiye'de Çağdaş Eğitim Tarihi*, 378.

eğitim görmeleri kabul edilmiş ancak, İdadî ve Sultânî düzeyindeki okullarda birlikte eğitim görmeleri sağlanmıştır.

Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nin gayrimüslim ve yabancı okullar açısından en önemli maddesi 129. maddedir. Bu madde ile gayrimüslimlere ve yabancılara okul açma yetkisi verilirken okulların açılabilmesi için gereken koşullar saptanmıştır. Buna göre, okul açabilmek için özellikle söz konusu kuruluşlarda öğretmenlik yapacak olanların elinde Maarif Nezaretince onaylanmış bir belge bulunması; bu okullarda genel ahlâka ve siyasete aykırı derslerin okutulmaması ve bunun sağlanması için de okutulacak dersler ile kitapların Maarif Nezaretince görülmüş ve onaylanmış olması gerekmektedir. Diplomaların Maarif İdaresince tasdik ettirilmesinin amacı, gayrimüslim ve yabancıların açmış oldukları okullarda çalıştırdığı öğretmenlerin daha önceden zararlı faaliyetlerde bulunup bulunmadığının anlaşılması ve kurumların bir ölçüde temizlenmesi amaçlanmıştır. Ayrıca okulun açılabilmesi için İstanbul'da Maarif Nezaretinden, vilâyetlerde ise valiliklerden ruhsat alınması koşulu getirilmiştir. Yani yeni açılan okullar için ruhsat kaydı konulurken daha önceden açılmış ve ruhsatsız oldukları bilinen okullar içinde ruhsat alma mecburiyeti getirilmiştir.⁹

1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile daha önce izne veya denetime tabi olmaksızın açılan ve yaygınlaşan gayrimüslim ve yabancı okulların faaliyetlerine kısıtlamalar getirilmiştir¹⁰; bu kapsamda, istenilen sayıda ve yerde okul açma yetkisi sınırlandırılmıştır. Gayrimüslimler bu dönemde okullarıyla ilgili kısıtlama getirilmesini hazmedememiş, Türk vatandaşları gibi kendilerinin de okul açma haklarının olduğunu savunmuşlardır.¹¹

1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'ndeki hükümler gereği okul binası yapımında bir takım şartlar aranmıştır. Buna göre arazi ile ilgili bilgi, inşaat masraflarının nasıl ve ne suretle karşılanacağı, okulun yapılacağı yerin okulun yapılmasına müsait olup olmadığı şeklinde bilgiler aranmıştır.¹² Nizamnamede okul açmak için ilk şart ruhsat almaktır. Azınlık okulları ruhsat almak için bağlı buldukları dini kurumlar yoluyla vilâyete dilekçeyle müracaat ediyorlardı. Bu dilekçe vilâyet yoluyla Adliye ve Mezahip Nezaretine oradan da Sadarete gönderiliyordu. Okulların dilekçeleri, Sadarete incelendikten sonra dosyaları tamamlanıp Divan'a sunuluyor ve Padişahın iradesi isteniyordu. Ruhsat işlemi her

⁹ Cemil Koçak, "Tanzimat'tan Sonra Özel ve Yabancı Okullar," *Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt 2, (İstanbul: İletişim Yayınları, 1985) 124. Güler, *Osmanlıdan Cumhuriyete Azınlıklar*, 152.

¹⁰ Teftiş ile ilgili bkz. Yasemin Tümer Erdem, "Osmanlı Eğitim Sisteminde Teftiş", *OTAM, Sayı 26*, 55-91, (2009): 61.

¹¹ Vahapoğlu, *Osmanlı'dan Günümüze Azınlık ve Yabancı Okulları*, 98.

¹² Vahapoğlu, *Osmanlı'dan Günümüze Azınlık ve Yabancı Okulları*, 99.

zaman okul açmak için olmayabilirdi. Bina genişletilmesi, binaya ilave ve onarım yapılması, okulun yerinin değiştirilmesi ve başka bir yere nakledilmesi durumlarında da ruhsat alınması gerekmekteydi.¹³

2. İzmir’de Eğitim ve Rumlar

Osmanlı Devleti’nde yaşayan Rum, Ermeni ve Yahudiler yönetim ve haklar bakımından “*Millet Sistemi*” içerisinde değerlendirilmişlerdir.¹⁴ Özellikle Rumlar, imtiyazlı bir cemaat olmuşlardır. Örneğin; Fenerli Rum Beyleri, Osmanlı Devleti’nde, Hariciye Nezaretinde (Dışişleri Bakanlığı) müsteşarlık, tercümanlık; ayrıca, Eflak ve Boğdan voyvodalıkları, Girit ve Sisam valilikleri gibi üst düzeyde görev almışlar, ticaret ve sanatta oldukça ilerlemişlerdir.¹⁵

Rumlar için 1702’ye kadar örgütlenmiş eğitimden söz edilememektedir. Önceleri din eğitimi vermek için açtıkları okullar daha sonra yaygın bir örgün eğitim sistemine geçmiştir. İzmir’de yaşayan Rum toplumunun, Osmanlı yönetimine karşı özellikle de Yunan bağımsızlık savaşından sonra, sürekli gizli bir mücadele içinde oldukları bilinmektedir. Bunun aracı olarak da eğitim öğretime büyük önem vermişlerdir. Rum patriklere kendi toplumlarında kilise, okul vb. sosyal kurumları açma ve istediği gibi yönetme yetkisi verildiği için Rumlar, bu imkân ve hoşgörü sayesinde varlıklarını, dil ve dinlerini, kültürlerini koruyup geliştirmişlerdir.¹⁶

Rum cemaatinin eğitimi okul yönetiminin Patrikhane tekelinden çıkıp cemaatler, kurumlar ve şahıslar aracılığıyla çoğalmasından dolayı 19. yüzyılda hızla gelişmiştir. Bunda ticaret burjuvazisinin etkisi olmuştur. Rum okullarının finansmanı, okulların ve kiliselerin gelirlerinden, kilise ve cemaat mallarından, kilise vergilerinden, gönüllü bağışlardan ve papazların vakıf mallarından sağlanmıştır¹⁷.

¹³ Haydaroğlu, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Yabancı Okullar*, 40-42.

¹⁴ Güler, *Osmanlıdan Cumhuriyete Azınlıklar*, 1.

¹⁵ Mehmet Deri, *Azınlıklar ve Azınlık Okulları (Rum-Yabudi ve Ermeni Cemaat Okulları)*. (İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2009) 29.

¹⁶ Bu okullarda Yunan dili, felsefe, ilahiyat, tıp, matematik, geometri gibi dersler okutulmuştur. Rumlar her şehir ve kasabada oluşturdukları cemaatin başına ‘Dimoyerant’ denilen bir kişi getirirdi. Okulların yönetimi içinse ‘Eforya’ adı verilen bir grup eğitim konusunda yetkilerle donatılmıştır. Eforya, okulların ders programını hazırlama, öğretmenleri atama ve görevden alma yetkisine sahipti. Eforya’nın üst bakamında ise metropolit ve piskoposun bir vekili bulunuyordu. M. Deri, *Azınlıklar ve Azınlık Okulları*, 64.

¹⁷ Rauf Beyru, “Rumlar,” *Üç İzmir*, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1992), 177-178.

Osmanlı Devleti'nde eğitim sistemindeki dönüşüm, önce ticaret burjuvazisinin geliştiği Rum-Ortodoks ve Ermeni milleti içinde başlamıştır. Böylece Rum Ortodoks milleti içinde laik eğitim örgütlenmiştir. Bunun ilk örneği Aleksandro İpsilanti'nin Boğdan prensi iken, 1776'da Bükreş ve Yaş'taki dini eğitime dayanan akademilerde yaptığı reformdur. Bu reformların Anadolu'daki yansımaları ise 1803-1819 arasında faaliyet gösteren Kuruçeşme Okulu, Ayvalık Akademisi, İzmir Gimnazyumunun kurulması olmuştur.¹⁸ İzmir'de Rum cemaatinin 19. yüzyılın ilk yarısının son dönemlerinde dikkatlerini eğitim öğretim konusunda yoğunlaştırmıştır. Nitekim İzmir'de ekonomik alanda üstünlük kurma yolundaki bilinçlenme yavaş yavaş kendini göstermesinin ardından İzmir'deki Rum okullarının hem nicelik hem de nitelik yönünden iyi bir seviyeye ulaştıkları görülmektedir.¹⁹

Islahat Fermanı'nda öncelikle gayrimüslimlerin haklarının korunacağını belirtilmesi sonucu bu haklardan yararlanmak isteyen Rumlar da kendilerine tanınan haklar çerçevesinde kendi dillerinde ayin ve eğitim yapma serbestliği kazanarak kendi eğitim-öğretim kurumlarını açmışlardır. Başlarda kiliselere bağlı olan bu kurumların, dini niteliği ağır basan bir eğitim düzeni olduğu için 18. yüzyılın ikinci yarısına kadar Rum okullarında koyu bir kilise taassubu vardı. Bu okullar üzerinde, ruhani otoriteyi temsil eden metropolit ya da piskopos bulunuyordu.²⁰

Yukarıda da belirttiğimiz gibi Rum tebaanın okulları çoğunlukla kiliselere bağlıydılar ve yer itibarıyla de genellikle kendi adlarını taşıdıkları kilise bahçelerindeydiler. İzmir'de bünyesinde okul barındıran başlıca kiliseler şunlardır: Aya Fotini, Aya Yorgi, Aya Dimitrios, Aya Ekaterini, Aya Yoannis, Aya Ionnsi Theologos, Aya Nikolaos, Evangelistra, Aya Apostolos, Aya Konstantinos, Kimisisis Theotoku, Aya Taksiarhos, Aya Markella, Aya Haralambos, Profitis Ilios, Aya Trifon, Aya Anni, Aya Kriaki, Yenethlia tis Theotoku, Kimisis tis Theotoku, Agii Apostoli, Theotoku Mabedi, Aya Tria, Metamorfofi, Aya Paraskevi, Agii Anargiri, Ioannis Theologos, O Stavros, Aya Haralambos, Aya Konstantinos, Aya Therapos, Aya Ioannis, Evangelistria.²¹

İzmir'de eğitim reformunun Rahip Grigorios Kontaris tarafından başlatıldığı kabul edilmektedir. (1690-1698) Kütüphaneci ve koleksiyoner olan Rahip Grigorios Kontaris İzmir'de önemli miktarda piskoposluk vasiyet

¹⁸ İlhan Tekeli, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Eğitim sistemindeki Değişimler," *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 1985) 460-461.

¹⁹ Beyru, "Rumlar," 177-178.

²⁰ *İzmir 1920 Yunanistan Rehberinden İşgal altındaki Bir Kentin Öyküsü*. Çeviren ve Yayına Hazırlayan Engin Berber, (İzmir: Akademi Kitabevi, 1998), 28-29.

²¹ *İzmir 1920 Yunanistan Rehberinden İşgal altındaki Bir Kentin Öyküsü*, 28-29.

kitaplarını toparlamıştır. Bu koleksiyon daha sonra Evangelik okulunun kütüphanesinin nüvesini oluşturmuştur. Rumlar için 1702'ye kadar örgütlenmiş bir eğitimden söz edilemez. Rum okullarında okuma-yazma, papazlar ve keşişler tarafından öğretiliyordu.²² 1624'te Cizvitler İzmir'de misyonerlik amacıyla Rum-Ortodoks çocuklar için okul yapma teklifinde bulununca, Patrik bu teklife olumlu yaklaşmış ve İzmir'de Rum çocuklar için okul kurulması amacıyla Adamantios Rysios'u İzmir'e göndermiştir.²³ Adamantios Koralis'in büyük babası olan akademisyen Adamantios Rysios tarafından 1708 yılında Christ Okulu, kurulmuştur. Açılan okul zaman içerisinde kapanma tehlikesiyle karşı karşıya kalınca Lerotheos Dendrinos ve Panteleon Sevastopoulos, Gergios Omiros, Georgios Vitalis okula destek olma sözü vermişlerdir.²⁴

Rumların en büyük ibadet merkezi Aya Fotini (St. Photinie) Kilisesi'di. 1690'da II. Süleyman'ın fermanıyla kilisenin inşasına karar verilmiştir. Aya Fotini'nin yapılmasına 15 Mart 1691'de başlanmıştır. Kilisenin yapımına 27.845 kuruş harcanmıştır. Frank mahallesinin en büyük yapısı olan Aya Fotini 26 Haziran 1763'te bir yangın geçirmiştir. 250.000 kuruş harcanarak kilise tekrardan restore edilmiştir. Bu kilisenin 20 m yüksekliğinde dört katlı mermer bir çan kulesi vardı. Bu kule 1856 tarihinde Lotri adlı bir mimar tarafından yapılmıştır. Kulede Rus Grandüklerinin hediyesi olan çanlar yer alıyordu. Kulenin tepesinde ise altın yaldızlı bir haç vardı ve Rumlar haçın yüksekliğinin Hisar Camiinin minaresindeki hilalden daha yüksek olmasıyla övünürdü. Aya Fotini Kilisesi 1922 yangını ile tamamen yok olmuştur.²⁵

²² Paschalis M. Kitromilides, *Smyrna, Metropolis of the Asia Minor Greek*. (Greece: Ephesus Publishing, 2001) 139.

²³ Onur Gülsün Vere, "Mütakereden İşgale İzmir'de Rumlar" (yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2007) 15.

²⁴ P. M. Kitromilides, *Smyrna, Metropolis of the Asia Minor Greek*, 15. Vere, "Mütakereden İşgale İzmir'de Rumlar", 15.

²⁵ Christou S. Solomonidi, *The Church of Smyrna*. (Atina: 1960) 42.

Fotoğraf 1: Aya Fotini Kilisesi²⁶

Rumların ikinci büyük kilisesi ise Aya Yorgi'ydi. Diğer adıyla Agios Georgios Kilisesi 1623'te kurulmuştur. Uzun bir aradan sonra kiliseye 1894 senesinde çan kulesi inşa edilmiştir.²⁷ İzmir'deki bu iki kilise çeşitli Rum okullarının inşa ve restorasyonunda kendi bütçelerinden ödenek sağlamışlardır. Buna örnek verecek olursak Aya Dimitri Mahallesi, Mimaroğlu Caddesinde bulunan bir Rum mektebinin yıkılarak yeniden inşasında gerekli olan 8.000 Osmanlı altınının, 5.500'ü Osmanlı Bankasından tahsis edilmiş, geri kalan da Aya Fotini kilisesi sandığından karşılanmıştır.²⁸ Bu nedenle Rum okulları için bu kiliseler büyük önem arz etmektedir.

²⁶ Kitromilides, *Smyrna, Metropolis of the Asia Minor Greek*, 120.

²⁷ Solomonidi, *The Church of Smyrna*, 42.

²⁸ Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA.) İrade Adliye Mezahib Dairesi (BOA İ. AZN.), 89/23. (12.09.1327[27 Eylül 1909]).

Fotoğraf 2: Aya Yorgi / Agios Georgios Kilisesi²⁹

2.1 Evangelik Okulu

İzmir’de çoğu Ortodoks Rum okulunun tamamı veya bir kısmı cemaatin ve gönüllülerin katkılarıyla kurulmuştur. İzmir içerisindeki mektepler arasında Rum-Ortodoks Okulu (Evangelik Okulu) en büyüklerindedir. Rum okulları içerisinde en çok tercih edilen Evangelik okuluydu. Okul, Ierotheos Dendrinos, Panteleon Sevastopoulos, Georges Homer ve George Vitals isimli dört kişinin inisiyatifi ve kişisel harcamalarıyla 22 Haziran 1733 yılında İzmir’de kurulmuştur. 1778 yılında yanan okul Jean Kannas isimli bir hayırseverin çabalarına rağmen inşa edilememiş. II. Mahmut, ikinci kez yanan Evangelik Okulunu 20 Ekim 1810 tarihli fermanla yeniden yaptırmıştır.³⁰ 1821’deki Yunan ayaklanması sonucu Evangelik Okulu eğitim verememiş ve üç yıl kapalı kalmıştır. 1824’te okul yeniden faaliyete geçmiştir.³¹ 1842’de bir yangın geçiren okul iki yıl sonra açılabilmiştir. Kısa süre sonra bir yangın daha geçiren okul 1851 yılında restore edilmiştir.³²

1733’de kurulan Evangelik Okulu 1747 yılında İzmir toplumundan bağımsız olmuş ve Büyük Britanya’nın koruması altına girmiştir. Bu durum Sevastopoulos’un ısrarıyla yapılmıştır. Sevastopoulos, kendisi öldükten sonra

²⁹ Kitromilides, *Smyrna, Metropolis of the Asia Minor Greek*, 123.

³⁰ Vital Cuinet, *La Turquie D’Asie Géographie Administrative Statistique Descriptive et Raisonnée de Chaque Province de L’Asie-Mineure, V. Le Vilayet de Smyrne et le Mutessariflik de Bigha*, (İstanbul: Les Éditions 2001) 99. Tutsak, *İzmir’de Eğitim ve Eğitimciler*, 49.

³¹ Vere, “Mütakereden İşgale İzmir’de Rumlar”, 15.

³² Jacob de Andria, *Indicateur des Professions Commerciales et Industrielles de Smyrne, de l’Anatolie, 1895* Imprimerie Commerciale Timoni Smyrne (Administration: Rue Franque Smyrne 47, Barbaresque Khan, No 47 1895. Cuinet, *La Turquie D’Asie*, 99.

okulun dağılacağından korktuğu için İngiliz himayesinde daha güvenli olacağına inanmıştır.³³

Fotoğraf 3: Evangelik Okulu Öğretmenleri 1905³⁴

Evangelik Okulu, ilköğretim ve gimnazyum olmak üzere 1831’de iki bölüme ayrılmıştır. İlköğretim ve gimnazyum okulları 6 sınıftan oluşuyordu. Gimnazyumda yönetici ve öğretmenlerle birlikte toplam 16 kişi vardı. Bu kurumda, öğretmenlerden biri öğrencilerin dini eğitiminden sorumlu iken, dokuzu Rum dili ve edebiyatı alanında, üçü Fransızca ve Türkçe alanlarında eğitim veriyordu. Bir öğretmen İngilizce dersleri verirken, bir diğeri ise teknik derslerden sorumluydu. Gymnasium bölümünde ise 350 öğrenci eğitim alıyordu. Altı sınıfa ayrılmış ilköğretimde ise, 12 öğretmen ve 1300 öğrenci bulunuyordu. Dersler Yunanca, Türkçe, Fransızca olarak verilmekteydi.³⁵

“Ders programı, liberal bir öğretimin gerektirdiği her alanı, matematiği, lisan bilgisini, tarih ve dinsel ve fiziksel bütün bilim dallarını içermektedir. Yedi yıl üzerinden programlanan okula, okuma yazma bilmeyen ve aritmetiğin ilk dört işlemini öğrenmeyen öğrenciler kabul edilmezler. Evangelik Okulu, iki bölümden oluşmaktadır. Son dört yılı içeren ve Gymnasyum olarak adlandırılan

³³ Kitromilides, *Smyrna, Metropolis of the Asia Minor Greek*, 139.

³⁴ Kitromilides, *Smyrna, Metropolis of the Asia Minor Greek*, 142.

³⁵ Rougon, *Smyrne Situation Commerciale et Économique des pays compris dans la Circonscription du Consulat Général de France*. (Paris: Berger- Levrault et Cie Éditeurs, 1892) 40.

ikinci bölüme karşılık, üç yıllık birinci bölüm ‘Eleniki Skoli- Hellenic Scholl- Elen Okulu’ adıyla anılmaktadır. Okulda, küçük bir kayıt ücreti dışında öğretim parasızdır. Kuruluş, kısmen vakıf olarak bağlanmış ev ve arsaların gelirleri, kısmen de yukarıda sözü edilen ortak varlığın zengin kişilerin yardımlarıyla yaşatılmaktadır. Evangelik okulun sınırları içinde bütün bu kuruluşların bağlı olduğu ve zengin vakıflarla beslenen Aya Fotini /St. Photine Kilisesi yer almaktadır.”³⁶

Fotoğraf 4: Evangelik Okulu Beden Eğitimi³⁷

Gimnasyum bölümünde Latince ve ilk iki sınıfta Fransızca zorunluymdu. Burada Rumcaya olduğu kadar Fransızcaya da önem verilmekteydi.³⁸ Daha sonra derslere felsefe ve yabancı dil dersleri de eklenmiştir. Okulun üst sınıflarında Homeros, Herodotos, Sofokles, Arisofanes, Pindaros, retorik, cebir, astronomi, fizik, psikoloji dersleri okutulurken; alt sınıflarda Langastrian adı verilen (hazırlık) eğitim metodu uygulanıyordu. Okulda okutulan dersler şöyledir.

³⁶ Beyru, “Rumlar,” 178.

³⁷ Kitromilides, *Smyrna, Metropolis of the Asia Minor Greece*, 140.

³⁸ Rougon, *Smyrne Situation Commerciale et Économique des pays compris dans la Circonscription du Consulat Général de France*, 40.

I. yıl; Aritmetik, Yunan grameri, Yunan Dili, eskiçağ tarihi, din tarihi, yazılı egzersizler, güzel yazı, resim.

II. yıl; Aritmetik, Yunan grameri, Etimoloji, Eski Yunan filozofları, Ortaçağ tarihi, politik coğrafya, din tarihi, güzel yazı, resim.

III. yıl; Pratik geometri, Yunan grameri, sözdizimi, Yunan dili, filozof ve yazarlar, Fransızca, politik coğrafya, modern tarih, Yunanistan tarihi, din, resim.

IV. yıl; Teorik, aritmetik, Yunan sözdizimi, deyimler, konuşma sanatı, eski filozof ve hatiplerden deyişler, Fransızca, tabii bilimler, matematik, fiziki coğrafya, Eskiçağ tarihi, din dersleri, Latince.

V. yıl; Aritmetik ve cebir, sözdizimi, eski yunanca, hitabet, İyon lehçesinin özellikleri, kompozisyon, Fransızca, fizik, Ortaçağ tarihi, kiliseler tarihi, Latince.

VI. yıl; Cebir ve geometri, metrik öğretimler, eskiçağ Yunancası, Homer'in İlyada ve Odise'si ve diğer eserleri, Dor lehçesinin özellikleri, Fransızca, psikoloji, Roma tarihi, din tarihi, Latince.

VII. yıl; Geometri, metrik öğretimler, eski Yunan trajedileri, hitabet, Eol lehçesinin özellikleri, Fransızca, modern tarih, mantık, Hıristiyan ahlak kuralları, Latince.³⁹

Evangelik Okulunun eğitimi tüm Rum okullarında olduğu gibi parasızdır. Zengin aile çocuklarından yılda sadece 3-25 gümüş mecdiye arasında bir ücret alınır. Eğitim sonunda verilen diploma Fransız diplomalarına eşit sayılır, Yunanistan Eğitim Bakanlığı tarafından tanınır, buradan mezun olanlara Atina Üniversitesine giriş hakkı verilirdi.⁴⁰

Andria L. Jacob, 1895 yılında'nun yönetimi altında 4 şubesinin olduğunu belirtiyor. Bunlar okullar ve buldukları yerler şu şekildedir; Evangelik Okulu Küpecioğlu ile birlikte St. Katherine, Jean Prodrogo Okulu, St. Jean Theo Yüksek Okulu ve Fassoli Yüksek Okulu'dur. Ayrıca bu okullarda 48 öğretmenin ve 1500-1600 arasında öğrencisinin olduğunu belirtmektedir. Andria L. Jacob'un aksine F. Rougon ve Vital Cuinet okulun 3 şubesinin olduğunu belirtmektedir. Bu şubeler ise şu şekildedir. 400 öğrencisiyle Küpecioğlu, 200 öğrencisiyle St. Jean Theologue ve yine 200 öğrencisiyle St. Jean Schinadiko okuludur. Fransız Konsolos F. Rougon, okulda müdür ile birlikte 22 öğretmenin ve diğer

³⁹ Beyru, "Rumlar", 305.

⁴⁰ Rougon, *Smyrne Situation Commerciale et Économique des pays compris dans la Circonscription du Consulat Général de France*, 40.

şubelerinde 14 öğretmenin olduğunu belirtmektedir. Cuinet ise şubelerinde 13 öğretmenin, 1800 öğrencinin olduğunu söylemektedir.⁴¹

Fotoğraf 5: Evangelik Okulu Öğretmenleri ve Öğrencileri 1910⁴²

Evangelik okulunun bazı ünlü öğretmenleri şunlardır: Theofilos Kairis, Benjamin Lesvios, Panagiotis Venetokli, Ierotheos Dendrinos, Neoklis Papazoglou, K.S. Xanthopoulos, ve Matthaios Paranikas.⁴³

Evangelik Okulunun oldukça zengin bir de kütüphanesi vardı. Bu kütüphanede 30.000 cilt kitap, 200 elyazması, önemli arkeolojik ve numizmatik koleksiyonları bulunmaktaydı. Kütüphaneyi yılda 3500 kişi ziyaret ediyordu.⁴⁴ Okulun yıllık harcaması 450.000 kuruştur yani yaklaşık 10.000 Frank'a denk gelmektedir. Bu harcamalar bina kiralari ve gönüllülerin yardımlari ile sağlanmıştır. Dendrinos başkanlığında 1733'te açılan Evangelik Okulunda maddi durumu yetersiz zeki öğrenciler için burs imkânı sağlanmıştır. Okulda daha

⁴¹ Jacob, *Indicateur des Professions Commerciales et Industrielles de Smyrne, de l'Anatolie*, 31. Rougon, *Smyrne Situation Commerciale et Économique des pays compris dans la Circonscription du Consulat Général de France*, 40; Cuinet, *La Turquie D'Asie*, 99.

⁴² Kitromilides, *Smyrna, Metropolis of the Asia Minor Greek*, 143.

⁴³ Kitromilides, *Smyrna, Metropolis of the Asia Minor Greek*, 142.

⁴⁴ Cuinet, *La Turquie D'Asie*, 99.

sonraları yatılı bölüm de açılmıştır. Krisantos, okulun ikinci başkanı olduktan sonra okulun öğretmen kadrosu güçlendirilmiştir.⁴⁵

Ayrıca H. 1300-1301 (M. 1883-1884) yıllarına ait Aydın Vilayeti Salnamesine göre Evangelik okulunun müdürünün ismi Boranika'dır ve okulun 25 öğretmeni, 1403 de erkek öğrencisi bulunmaktadır.⁴⁶ Sonuç olarak salnamelere ve çeşitli yazarların vermiş olduğu bilgilere göre okulunun 19. yüzyılın sonunda 1100'den fazla öğrencisi bulunmaktaydı.⁴⁷ 1326 *Aydın Vilayeti Salnamesi*'ne göre Evangelik Okulu'nun Aya Fotini Kilisesi bahçesinde bulunduğu ve idadi derecesinde bir erkek okulu olduğu belirtilmektedir. Ancak okulun öğretmen ve öğrenci mevcudu ile ilgili bilgi verilmemektedir.⁴⁸

2.2. İzmir'de Açılan Diğer Okullar

İzmir'de varlık göstermiş bir diğer okul da 1808 yılında kurulmuş olan Edebi Okul'dur. Bu okula da yine Aya Fotini, Aya Yorgi kiliselerinden ve Rum cemaatinden destek alınmıştır. Okul, 1819'da maddi sorunlar nedeniyle kapanma noktasına gelmiştir.⁴⁹

Yunan milliyetçiliğini savunan diğer bir eski okul 1810 yılında Konstantin Kumas tarafından kurulan ve 1819 yılında kilise tarafından kapatılan İzmir Gimnazyumu'dur. Okulda müdürlük yapan Kumas, Adamantios Korais⁵⁰'in dil çalışmalarından ve milliyetçilik fikirlerinden etkilenmiştir. Okulun programı, felsefe ve bilim eğitim üzerine kurulmuştur. Okulda, deneysel fizik, kimya, matematik, coğrafya, ahlak dersleri okutulmakta ve Korais'in düşünceleri paralelinde bir dil geliştirilmekteydi. Okulun çok kapsamlı bir bütçesi olup, İzmir, İstanbul, Odesa, Moldovya Rumlarından gelen yardımlarla desteklenmektedir. Okulun verdiği eğitim, kilisenin büyük tepkisine sebep olmuş ve kilisenin baskısı sonucunda okul kapatılmıştır.⁵¹

⁴⁵ Vere, "Mütakereden İşgale İzmir'de Rumlar", 15.

⁴⁶ H.1300-1301 Aydın Vilayeti Salnamesi

⁴⁷ Rougon, *Smyrne Situation Commerciale et Économique des pays compris dans la Circonscription du Consulat Général de France*, 41.

⁴⁸ H. 1326 Aydın Vilayeti Salnamesi, 72.

⁴⁹ Cuinet, , *La Turquie D'Asie*, 100.

⁵⁰ Adamantios Korais, çağdaş Yunan yazın dilinin geliştirilmesine öncülük eden hümanist bilgin. Antik Yunan kültürünün canlandırılmasını savunarak, Yunan bağımsızlık mücadelesinin düşünsel temellerinin hazırlanmasında önemli bir rol oynamıştır. Nassia Yakovaki, "Adamantios Korais's 'The Greek Library' (1805–1827): An Ingenious Publisher and the Making of a Nation. In: Spiers, J. (eds) *The Culture of the Publisher's Series, Volume Two*. Palgrave Macmillan, London 2011.

⁵¹ Cuinet, , *La Turquie D'Asie*, 100.

İzmir’de 1840’lardan itibaren pek çok okul açılmaya başlanmıştır. 1844’te keşiş okulu, iki yıl sonra metropolitlik hazırlık okulu, 1873’te Küpecioğlu Okulu açılmıştır. Bu kuruluşlardan bağımsız olarak İzmir’de 7 kilisenin her biri, erkeklere ücretsiz olan ilköğretim düzeyinde eğitim vermektedir. Bu okullar 1000-1100 öğrenci barındırmaktaydı. Erkeklere özgü olan ve yatılı ve örgün olarak ayrılan, belli bir ücret karşılığında özel olarak açılmış Rum okulları da vardı. Açılan bu okulların en eskisi 1857’de kurulan Aroni Ticaret Okulu’dur. Öğrenciler örgün, yatılı ve yarı yatılı olmak üzere üç kategoriye ayrılmaktaydı. Aroni Ticaret Okulu ilk öğretim ve üç sınıflı gymnazyum olmak üzere iki aşamalıydı. Gymnazyumda Yunan ve Latin edebiyatı, Türkçe, İngilizce ve Fransızca dersleri verilmekteydi.⁵² Bunların dışında jimnastik, enstrümantal ve vokal müzik, resim dersleri de veriliyordu.⁵³ İlköğretim programı Evangelik Okulu’nun aynı dereceli sınıflarıyla mutlak bir tutarlılık içerisindeydi.⁵⁴ 1300-1301 *Aydın Vilayeti Salnamesi*’ne göre ise ismini müdürünün isminden alan Aroni Okulu’nun 13 öğretmeni 130 erkek öğrencisi bulunmaktadır.⁵⁵ 1890’lı yıllarda ise Aroni Ticaret okulunun mevcudu ile ilgili genel kanaat 18 öğretmen 150 öğrencisinin bulunduğudır. 1860 yılında Scalabrini Sokağında kurulan ve yöneticisi Renieri’nin adını taşıyan Renieri Okulu’nun ise bölümleri ve programları diğeri ile aynıdır. Okulda 10 öğretmen 60 öğrenci vardı.⁵⁶ Dersler Yunanca, İngilizce, Fransızca ve Türkçe olarak veriliyordu. Karacopou Lisesinde 150 öğrenci 14 öğretmen bulunmaktaydı. Hermez Ticaret Lisesi 65 öğrenci 11 öğretmen, Hermes Lisesi yöneticisi ve sahibi Herocopostur. Okul hazırlık okulu ve ticari gymnazyum olmak üzere iki bölümden oluşmaktaydı. Ticari gymnazyumda 6 sınıf vardı ve dersler ticaret ve yabancı dil üzerineydi. Cuinet, okulda 19 öğretmen, 30’u yatılı olmak üzere 150 öğrencinin olduğunu belirtirken, Rougon 65 öğrenci 11 öğretmenin olduğunu söylemektedir. Yine Scalabrini sokağında bulunan Lyceê G. Malliaros okulunda ise, 4 öğretmen 50 öğrenci bulunmaktaydı.⁵⁷ Kharalambos ilköğretim okulunda, Jacob, 60 öğrenci olduğunu belirtirken Cuinet 30 öğrenci olduğundan bahsetmektedir. İzmir’de tüm erkek Rum okullarının sayısı 25 olup, bütün öğrenciler Fransızca dersi almaktadır.⁵⁸

⁵² Cuinet, *La Turquie D’Asie*, 100.

⁵³ Jacob, *Indicateur des Professions Commerciales et Industrielles de Smyrne, de l’Anatolie*, 31.

⁵⁴ Cuinet, *La Turquie D’Asie*, 100.

⁵⁵ H.1300-1301 Aydın Vilayeti Salnamesi s. 72.

⁵⁶ Raugon, *Smyrne Situation Commerciale et Économique des pays compris dans la Circonscription du Consulat Général de France*, 41. Cuinet, *La Turquie D’Asie*, 100. Jacob, *Indicateur des Professions Commerciales et Industrielles de Smyrne, de l’Anatolie*, 32.

⁵⁷ Jacob, *Indicateur des Professions Commerciales et Industrielles de Smyrne, de l’Anatolie*, 32.

⁵⁸ Rougon, *Smyrne Situation Commerciale et Économique des pays compris dans la Circonscription du Consulat Général de France*, 41.

2.3 Rum Ortodoks Kız Okulları

İzmir’de kızlara ait 26 Rum okulu vardır. İzmir Rum–Ortodoks kız çocuklarının eğitimi için en önemli eğitim kurumu St. Fotini/ Photini Büyük Orta Okuludur. Okula öğrenciler çoğunlukla ücretsiz alınırlardı, okul giderleri gönüllülerin bağışlarından karşılanmaktaydı. Bu okulun hayırseverler tarafından desteklenen başlıca 3 şubesi bulunmaktaydı. Bunlar; Küpecioğlu, Saint Esprit ve Saint Fotini/ Photini’dir. Rougon, Küpecioğlu’da 140, Saint Esprit’te 400, Saint Fotini/ Photini’ne⁵⁹ 200 öğrencinin olduğunu ifade ederken, Cuinet sadece Küpecioğlu ‘ndaki öğrencilerin sayısını benzer şekilde 140 olarak vermektedir.⁶⁰ Bu üç okulda toplamda 15 öğretmen ve 750 öğrenci bulunmaktaydı. Bu okuldaki öğrenciler Yunan edebiyatının yanı sıra Fransızca da öğrenmekteydiler. Bu merkez okullarına ek olarak kızlar için her kilisede bir okul bulunmaktaydı, bu okullara devam eden 1100 kadar öğrenci vardı. Bu okullardaki 1000’den fazla öğrenci ücret karşılığında eğitim almaktaydı. Bunun yanı sıra özel bağışlar da yapılıyordu.⁶¹ Rum-Ortodoks cemaatinden genç kızların eğitim aldığı diğer okulların sayısı 4’tür. Bunlar; Epono Mahallesi’nde St. Katerina, Kerato Khorı’daki okula, Mortakia, ve Tepecik okullarında 13 öğretmen 100 öğrenci vardı. Bu dört okul ilköğretim düzeyindeydi. Giderleri mahalle kiliseleri tarafından karşılanırdı. Bütün cemaat okullarında ek eğitim olarak öğrencilere dikiş-nakiş, el sanatları ve müzik eğitimi veriliyordu.⁶²

2.4 Ücretsiz ve Yatılı Okullar

Anastassiadis Helenik Enstitüsü 1858 yılında kurulmuştur. İlköğretim ve gimnazyum olmak üzere ikiye ayrılıyordu, Dört sınıfı olan gimnazyum bölümünde eğitim Yunanca ve Fransızca olarak veriliyordu. Yine bu okulda da el sanatları, müzik, piyano ve dans dersleri verilirdi. Bu okulda 11 öğretmen 180 öğrenci bulunmaktaydı. Okul yatılı ve yarı yatılı olarak iki kısımdan oluşuyordu. Yöneticisi Anna Sakellerion olan Krizant Papadaki Okulu’nun müfredatı St.

⁵⁹ Saint Fotini/ Photini, 1767’de, anne-babaları tarlalarda çalışan küçük çocukların barınma, korunma, bakım ve eğitimi için açtığı "salle d’asile" sığınma evi anlamına gelen okul öncesi kurumlarından biridir. Hülya Kartal, “Okul Öncesi Eğitimin Fransa’daki Tarihsel Gelişimi ve Bugünkü Durumu” *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, Sayı: 2, 217-225, (2005): 1.

⁶⁰ Cuinet, *La Turquie D’Asie*, 101. Rougon, *Smyrne Situation Commerciale et Économique des pays compris dans la Circonscription du Consulat Général de France* 41. Jacob, *Indicateur des Professions Commerciales et Industrielles de Smyrne, de l’Anatolie*, 32.

⁶¹ Rougon, *Smyrne Situation Commerciale et Économique des pays compris dans la Circonscription du Consulat Général de France* s. 41.

⁶² Vital Cuinet, *La Turquie D’Asie Géographie Administrative Statistique Descriptive et Raisonnée de Chaque Province de L’Asie- Mineure*, (Paris: Ernest Leroux 1894) 457..

Fotini'deki ile aynıydı. Dragnhatsis Okulu'nun yöneticisi, M. Daldakis'ti ve okulun 114 öğrencisi bulunmaktaydı.⁶³

1881'de kurulmuş olan Homerion'a özel bir yer ayırmak gerekir. Bu kuruluşun amacı, zengin ailelerin kız çocuklarına Helen kültürünü aşlamaktır. Burası, iki yıl boyunca ilk bilgilerin verildiği bir yetimhane, 5 sınıflı bir ilkokul, 4 sınıflı bir gimnazyum ve 1 yıl devam eden bir öğretmen okulundan oluşmaktadır. Fransızca dersleri yetimhane sınıfında verilirken, İngilizce birinci sınıftan itibaren verilmekteydi. Resim, müzik, şan, piyano, el işleri, ev idaresi, beden eğitimi ve dans gibi dersler de veriliyordu. Yunanistan Milli Eğitim Bakanlığı tarafından Hemorion'dan alınan diplomaların Atina'daki Arakion okulundan verilen diplomalara denk olduğu bildirilmiştir. Okul personeli 1 müdür, 1 müdür yardımcısı, 5 Rum öğretmen, 3 Fransızca öğretmeni, 1 İngilizce öğretmeni olmak üzere 9 kadın öğretmenden oluşmaktadır. Öğrenci sayısı 185 olup, öğrenciler buraya din ve mezhep farkı gözetilmeksizin kabul edilirdi.⁶⁴

Açılan bu yeni okullar Evangelik Okulunu örnek alıyorlardı, onun standartlarına uygun bir eğitim vermeye gayret gösteriyorlardı. Rumların eğitime bu kadar önem verme nedenleri Yunan bağımsızlık savaşından sonra Rum cemaat liderlerini Osmanlı yönetimine karşı yapılan gizli mücadeleye yönlendirmektir. Bu çalışmalarını özellikle 19. yüzyılın ortalarına doğru meyvelerini vermeye başlamıştı. 19. yüzyılın ortalarında İzmir'deki Rum okulları nitelik ve nicelik yönünden oldukça yüksek bir seviyeye ulaşmıştı.⁶⁵ Bu okullarda derslere girmeden sınıf geçme yoktu. Sınıf değiştirme yoktu. Her dersin ayrı hocası vardı. Bir ya da daha fazla dersten 5'in altında alındığı takdirde yaz okuluna kalınır, yaz okulundaki başarıya göre dersten geçilirdi. En yüksek not 10, en düşük not ise 5'ti. Eğitim Eylülde başlar Haziran sonunda biterdi. Dersler hafta içi tam gündü. Hatta cumartesi öğlene kadar da dersler devam edebilirdi. Dersler sabah 8.00'de başlar 16-17.00 gibi biterdi. İki saatlik öğle arası vardı. Her ders 50 dakika, teneffüsler 15'er dakika olurdu. Yılda 7-8 ders alınırdı. Bir gün içinde farklı dersler verilirdi.⁶⁶

⁶³ Rougon, *Smyrne Situation Commerciale et Économique des pays compris dans la Circonscription du Consulat Général de France* 41-42. Jacob, *Indicateur des Professions Commerciales et Industrielles de Smyrne, de l'Anatolie*, 33.

⁶⁴ Rougon, *Smyrne Situation Commerciale et Économique des pays compris dans la Circonscription du Consulat Général de France* 41-42.

⁶⁵ Rauf Beyru, "Rumlar", 178.

⁶⁶ 1895 yılında, Rum okullarında Türkçe dersi verecek öğretmenlerin maaşını hükümet üzerine aldığı halde Türkçe bu okulların ders programına alınmamış, Türkçe ancak 20. yüzyılın başında Rum okullarında verilebilmiştir. II. Meşrutiyetin ilanından sonra da İzmir Rum okullarında Türkçe dersine gereken önem verilmemiştir. 20. yüzyılın başlarında İzmir'in Türk okullarında Rum öğretmenler de görev yapmışlar, müzik ve dikiş-nakiş dersleri vermişlerdir. 1895

Aşağıdaki tabloda, İzmir'deki Rum-Ortodoks okullarının kuruluş yerleri ve tarihleri ile öğrenci ve öğretmen sayılarına ilişkin bilgiler verilmiştir. Aydın Vilayeti Salnamesi kayıtlarıyla karşılaştırıldığında, yabancı kaynaklardan elde edilen bilgilerle hemen hemen tutarlılık göstermektedir. Küçük farklılıklar mevcut olsa da genel olarak benzerlikler görülmektedir.

Tablo 1: 1891 Yılı Aydın Vilayeti Salnamesine Göre İzmir'de Rum Okulları

Okul Adı	Kuruluşu	Mahalle	Gündüz Eğitim		Gece Yatılı Eğitim		Öğretmen Sayısı
			Kız	Erkek	Kız	Erkek	
Evangelik Okulu	1733	Rum Metropolidhanesi Civarında	-	1023	-	-	14
Küpecioğlu Okulu	1872	----	-	382	-	-	7
Aya Yani Navlogos	---	Yukarı Mahalle	-	184	-	-	3
Aya Yani Prodderomos	---	İphane Mahallesi	-	180	-	-	3
Aya Dimitri Kilisesi Okulu	---	Aya Dimitri Mahallesi	-	250	-	-	
Evangelistre	---	Evangelistre Mahallesi	-	180	-	-	3
Aya Nikola	---	ÇayırılıBahçede	-	120	-	-	2
Mortakiye	---	Mortakiye Mahallesi	-	100	-	-	1
Aya Kostanti	---	Birunabad Şose Tarafı	-	170	-	-	2
Mezarlık Okulu	---	Mezarlık Mahallesi	-	60	-	-	1
Aya Fotini	1884	AyaFotini Mahallesi	1400	-	-	-	26
Aya Katrina	---	AyaKatrina Mahallesi	125	-	-	-	2
Aya Yani Proderomos	---	Aya Yani Proderomos Mahallesi	340	-	-	-	2
Aya Nikola	---	Aya Nikola Mahallesi	120	-	-	-	2
Yukarı Mahallede Mektep	---	---	350	119	-	26	2
Aroni	1857	---	-	120	-	-	18
Renyeri	1880	---	-	30	-	120	10
Harukyos	---	Gül Sokağı	-	40	-	-	19
Haralabidi	---	----	-	-	-	-	8
Malaros İnstidasidis	1858	---	180	-	-	-	11
Babadaki	1873	Mimaroğlu sokağında	114	-	-	-	11

tezkeresinde Rum patrikhanesi ve metropolitlere verilen haklar, Osmanlı Devleti aleyhinde faaliyetlerde bulunan Rum okulları tarafından kendi çıkarları doğrultusunda kullanılmış, Rum okullarının birer Yunan okul modeli haline gelmeleri engellenememiştir. Vere, "Mütarekeden İşgale İzmir'de Rumlar", 17.

Aşağıdaki tabloda Andria Jacob'ın kitabında verilen İzmir'deki Rum okullarına ait bilgilerin diğer kaynaklarla uyumlu olduğunu görülmektedir.

Tablo 2: Andria de Jacob'un bildirdiği Altı Kilise Okulu ve Diğer Okulların Öğrenci ve Öğretmen Sayıları

Okul Adı	Kuruluşu	Mahalle	Yöneticisi	Öğrenci Sayısı	Öğretmen Sayısı
Evangelik Okulu	1733	---	G. Sotiriou	1500-1600	48
Küpecioğlu Okulu ile birlikte St. Katerina	1872	---	-	-	--
Prodromo Okulu	---	Kerassochori Sokak	-	-	--
St. Jean Theo Yüksek Okulu	---	Logue Sokak Apono Mahallesi	-	-	--
Fassoli Yüksek Okulu	---	Farsoli Sokak	-	-	--
St. Dimitri Okulu	---	---	-	360-380	6
Yoksul Çocuklar için	---	---	-	250 Erkek Öğrenci	4
L'Annonciation	---	---	-	150-170	2
St. Nikolas	---	---	-	100	2
Mortakia	---	---	-	90	1
St. Kostantin	---	---	-	160-150	2
Cime	---	---	-	60-170	1
Tzicoudhia	---	---	-	80-100	1
Aroni Okulu	1857	Scalabrini Sokak	N. Aroni	150	18
Renyeri	1859	Scalabrini Sokak	Renieri	60	10
Le Lycee G. Maliaros	---	Scalabrini Sokak	G.Maliaros	50	4
E.Charalambidhi	---	---	E.Charalambidhi	60	

2.5. İzmir'deki Rum Cemaatinin Eğitim Kurumlarına Yönelik Talepleri

Yukarıda belirtildiği üzere, 1869 *Maarifi Umumiye Nizamnamesi*'nde gayrimüslim ve yabancı okullara ilişkin en belirleyici hüküm 129. maddedir. Rumlar, İzmir'de yeni okulların açılması veya mevcut okulların tadilatı için bu maddeye dayanarak taleplerde bulunmuşlardır.

“Mekâtib-i hususiye bazı mahallerde cemaatler tarafından veya gerek tebaa-i devlet-i aliiye gerek tebaa-i ecnebiyeden olan efrad ve eşbastan biri canibinden ücretli veya ücretsiz olarak ihdas ve tesis olunan mekteplerdir ki bunlar masarifat ve mubassasatı ya müessisleri tarafından veyahut merbut oldukları vakıfları canibinden idare ve riyyet kılınır” denilmektedir.

Aynı maddenin devamında daha sonra özel okul açılabilmesi için gereken koşullar saptanmaktadır.⁶⁷ Yeni açılan okullar için ruhsat kaydı konurken daha önceden açılmış ve ruhsatsız oldukları bilinen okullar için de ruhsat alma mecburiyeti getirilmiştir.⁶⁸ Buna göre İzmir’deki Rumlar özellikle 1890’lardan itibaren yeni okul binaları yapmaya başlamışlar veya mevcut olan okulları restore etmek için başvuruda bulunmuşlardır.

İzmir Aya Dimitri Kilisenin bahçesinde bulunan Rum Okulu’nun yapım tarihi bilinmese de, 1805 yılında inşa edilen Aya Dimitri Kilisesi bahçesindeki okulun zamanla harap olmasından dolayı Rum Patrikliğinden 1897 yılında okulun yenilenerek inşasına ruhsat talebinde bulunulmuştur. Yeniden yapılacak mektep boyuna 66, genişliği 25 ve çatısı 1.5 yüksekliği ise bodrum katı hariç 8.5 zirai⁶⁹ olmak üzere inşa edilmiştir. Mektep yarı taştan ve tuğladan olarak inşa edilmiş olup masrafları 60.000 kuruş olarak hesaplanmıştır. Mektebin masrafları Mette Dimitri, Andon ve kilise cemaatinin yardımlarıyla yapılmıştır.⁷⁰ İnşası istenilen okulunun haritası ekler bölümünde bulunmaktadır.

Plandan görüldüğü üzere, yapılacak olan bu okulun ebatlarının büyüklüğü dikkat çekmektedir. İncelediğimiz planların büyük çoğunluğunda bu durum görülmektedir. İnşa edilecek olan binaların yapımının çoğunda kaynak sıkıntısının yaşanmamış olması ve Osmanlı hükümetinin çoğu bina inşa talebine olumlu yanıt vermiş olması da dikkati çeken önemli konulardandır.

İzmir’de Aya Katherine mahallesinde bulunan Rum Kız mektebinin öğrenciler için yetersiz olması ve 1890’lı yıllarda bulaşıcı hastalıkların baş göstermesinden dolayı okula yeni bir oda inşası için ruhsat istenilmiştir. Bu tehlikenin ortadan kalması için doktorlar tarafından yapılan uyarı üzerine okula yeni bir oda yapılmak istenilmiştir. Okula ilave yapılacak bu odanın inşaat

⁶⁷ Koçak, “Tanzimat’tan Sonra Özel ve Yabancı Okullar,” 124.

⁶⁸ Güler, *Osmanlıdan Cumhuriyete Azınlıklar*. 152.

⁶⁹ Zirai: Dirsekten orta parmak ucuna kadar olan uzunluk ölçüsü; 75-90cm arasında değişmektedir. Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat*, 22. Baskı, (Ankara: Aydın Kitapevi Yayınları, 2005) 1188

⁷⁰ Osmanlı belgesinde, mahallede 1700 hane ve 6.649 erkek ve kız öğrenci bulunduğu görülmektedir. Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA.) Bab-ı Ali Evrak Odası (BOA BEO.), (1315 B. 26[21 Aralık1897]).

masrafları mektebin gelirleri ve vakıf yöneticileri tarafından karşılanacağı belirtilmiştir. Bu masrafın 90 adet Osmanlı lirası olduğu bildirilmektedir.⁷¹

İzmir'de Aya Yanni mahallesindeki Theologos kilise avlusunda bulunan Rum mektebinin harap olmasından dolayı genişletilmesine ve yeniden inşasına ruhsat verilmesi için Rum Patrikliğinden okulun inşası için izin istenilmiştir. Nikolo Paskali'nin yöneticisi olduğu mülk hanenin büyük mektep arsasına ilave edildikten sonra ek bina temeller üzerine genişliği 13 m 60 cm, boyuna 6 m köşeli olarak 218 m büyüklüğünde ve 5 m yükseklikte 1 katlı bina olmak üzere yeni baştan bir mektep yapılmasına, ayrıca genişliği 3.5, boyuna 5 vüsatında bir teneffüs odası inşa edileceği ve gerekli giderlerin 30.000 kuruşun yarısı Kilise sandığından ödeneceği ve diğer yarısının Evangelik mektebinin sandığından ödeneceği bildirilmiştir.⁷² İzmir Yeni Mahallede Rum cemaatine ait bir ibadet yeri ve bir okul olmadığından, 1892 yılında boyuna 30, genişliği 20 ve yüksekliği 16 zirai olarak bir kilise ile bu kilisenin bahçesinde erkek ve kız öğrenciler için 24'er zirai yüksekliğinde 16'şar zirai genişliğinde ve 13 zirai yüksekliğinde olmak üzere iki inşa ruhsatı istenmiştir. Bu mahallede 500 hane ve toplamda 2450 nüfus vardır. Mektebin taştan ve tuğladan veya yarı taştan ve tuğladan yapılmasına izin istenmiştir.⁷³

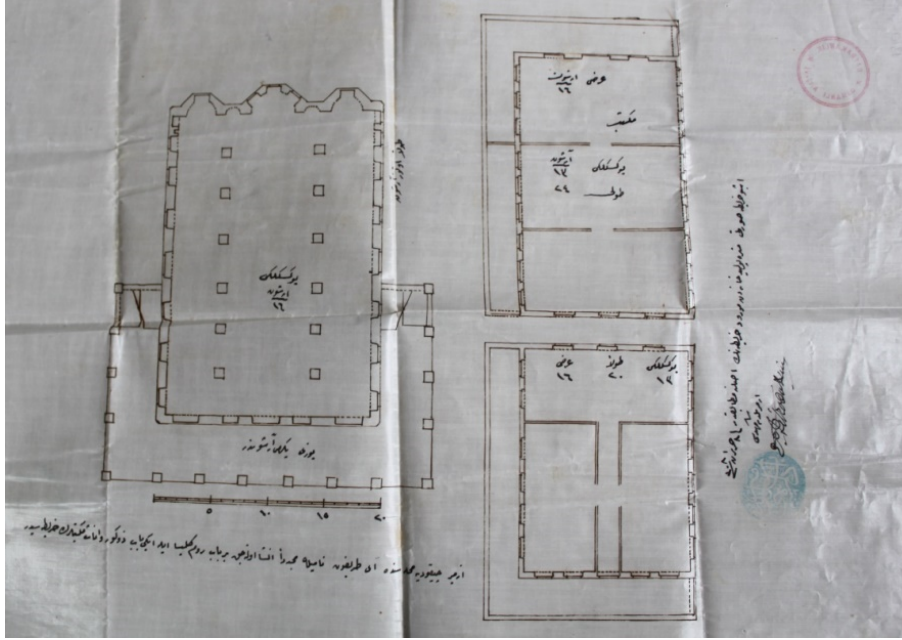
İzmir'de yapılmasına ruhsat istenen bir başka yer Karşıyaka'dadır. Birunabad nahiyesinin Karşıyaka karyesinde Rum cemaatine ait bir mahallede bir mektep ile bir de kilise inşası için Rum Patrikliği tarafından ruhsat istenmiştir. 20 Ağustos 1890 tarihli izin kâğıdı ile belirtilen arsada kilise ve mektebin yapılmasına izin verilmiştir. Yapılacak olan bu kilisenin uzunluğu 24, genişliği 12 ve yüksekliği 8 zirai, uzunluğu 40, genişliği 11, yüksekliği 8 zirai büyüklüğünde okulun inşasına müsaade edilmiştir. 600 lira tutan masrafın Hıristiyanlar tarafından karşılanacağı bildirilmiştir.⁷⁴

⁷¹ Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA.) Şura-yı Devlet (BOA. ŞD.), 2615/ 31.

⁷² Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA.) Şura-yı Devlet (BOA. ŞD.), 1418/6.

⁷³ Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA.) İrade Adliye Mezahib Dairesi (BOA İ. AZN.), 3/ 42.

⁷⁴ Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA.) İrade Maarif (İ. MF). 3/ 42.(4 Muharrem 1308- 20 Ağusto 1890))

Belge 1: Yeni Mahallede Yapılacak Olan Bir Kilise İki Okul Planı

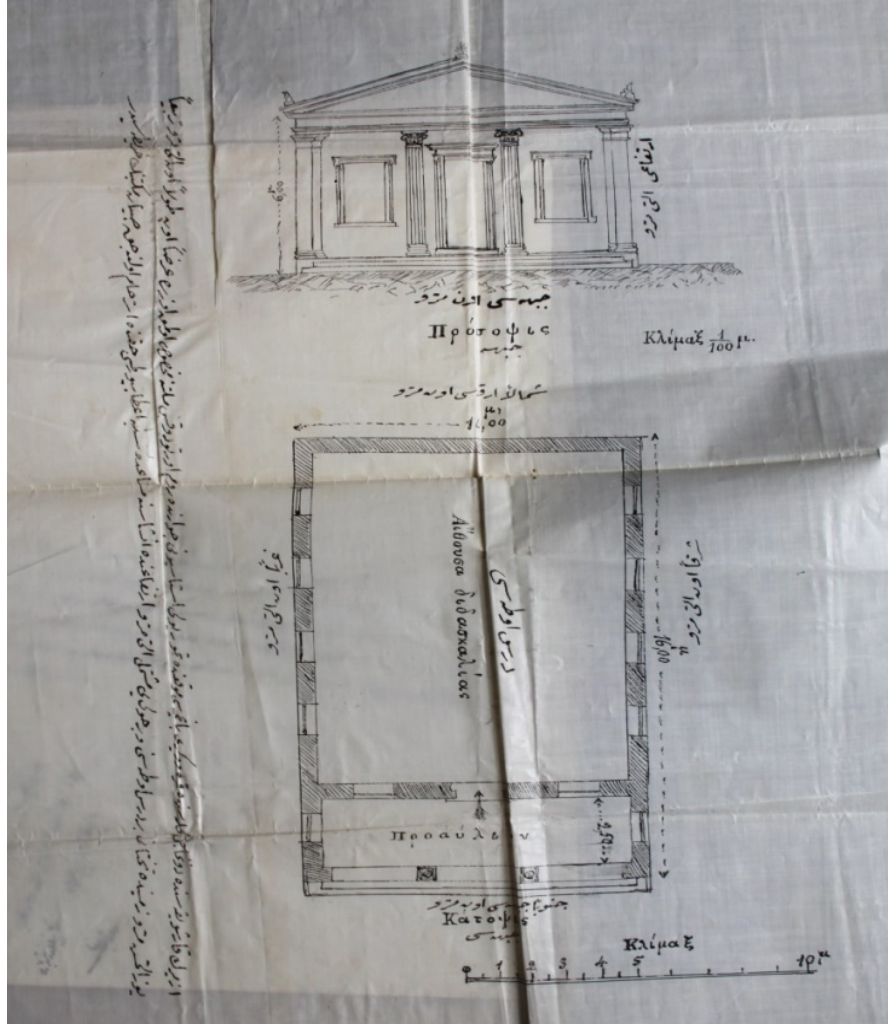
Yine İzmir Karşıyaka mevkiinde Donanmacı Mahallesi Karadonri bahçesinde Arazi-i Emiriye'den bir arsa üzerine Rum cemaati çocuklarına ait bir sıbyan mektebinin yapılmasına 1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesinin 129. maddesine göre karar verilmiştir. Adı geçen mektebin 16 m boyunda, 10 m genişliğinde, 6 m yüksekliğinde taştan ve tuğladan yapılması istenmiştir. Harcamalar için gereken 2000 kuruş, İzmir Dava vekillerinden Toma Andonyadis Efendi tarafından ödeneceği bildirilmiştir. Adı geçen mahallede 1069 Rum nüfusu olup mektebin inşasına bir engelin olmadığı bildirilmiş ve yapılmasına karar verilmiştir. Yine bu mahallede 66 Müslüman, 795 Ermeni toplamda da 1950 nüfusun kayıtlı olduğu görülmektedir.⁷⁵

İzmir Karataş Mahallesinde Aya Paraskevi Rum kilisesi bahçesinde bulunan mektebin yeni baştan inşasına ruhsat verilmesi Rum Patrikliğinden ruhsat izni istenmiştir.

Bu mektep tek katlı olmak üzere 30 adet Osmanlı lirası masrafının kilise sandığından karşılanması ve mahalledeki Rum cemaatine ait erkek ve kız

⁷⁵ Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA.) Dahiliye İdare (DH. İD). (1328 Z. 17[20 Aralık 1910])

öğrencilerine mektep yapılmasında bir sakınca olmadığı ve okulun açılmasına karar verilmiştir.⁷⁶

Belge 2: İzmir Karşıyaka'da Rum Mektebinin Planı

⁷⁶ Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA.) Bab-ı Ali Evrak Odası (BOA BEO.),(1325 M. 17[2 Mart 1907])

İzmir ile Sinekli arasında buluna Aya Anna Ayazması civarında Rum cemaatine ait bir kilise ve papaz odaları ile birlikte bir de mektep inşasına ruhsat istenilmiştir. Bu mahallede 70 hane bulunduğunu bu hanelerde 350 erkek ve kız öğrencinin bulunduğunu öğrenilmektedir.⁷⁷ Berberoğlu Marco tarafından bırakılmış ve bağışlanmış olan Kadı İlyas Vakfı'ndan 4160 zirâ ifrazlı arsa üzerine uzunluğu 18, genişliği 12, yüksekliği 8 zirai olarak kargir olmak üzere bir kilise ve yine uzunluğu 15, genişliği 10, yüksekliği 5 zirai büyüklüğünde bir mektep ile bir de papaz odası inşa edileceği ve masraflarından 280 liranın nakit mevcudundan karşılanacağına karar verilmiştir.⁷⁸

Sonuç

Osmanlı Devleti, başlangıçtan itibaren bünyesinde barındırdığı gayrimüslimlerin ibadet, ayin, hürriyet ve eğitim haklarına büyük bir önem vermiştir. Gayrimüslimler, birçok alanda kendilerine tanınan ayrıcalıklara ve sosyal-ekonomik statüye uygun olarak kendi ibadethanelerini, hastanelerini ve okullarını kurmuşlardır. Eğitim faaliyetlerini kendi dini ve kültürel yapılarına uygun olarak sürdürmüşlerdir. Rumlar da Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethinden hemen sonra, Ortodoks kilisesinin güçlendirilip teşkilatlandırılmasıyla birlikte, eğitim-öğretim faaliyetlerine başlamışlardır. Devletin idari ve ticari olmak üzere birçok alanında faaliyet gösteren Rumlar, eğitim konusunda da aynı özgürlüklere sahip olmuşlardır İstanbul'un fethinden, Tanzimat devrine kadar olan süreçte eğitim hizmetleri, Müslümanlarda olduğu gibi, Rumlarda da varlıklı kişilerin destekleriyle yürütülmüştür.

Rum tebaanın 19. yüzyılın başından itibaren dikkatlerini eğitim-öğretim konusuna yoğunlaştırmaları neticesinde İzmir'de okul sayılarında önemli artış olmuştur. Rum okullarının hemen hepsi Kiliselerin himayesinde ve finansörlüğünde kurulmuştur. Başlangıçta kiliselere bağlı olarak faaliyet gösteren bu okullarda dini odaklı bir eğitim veriliyordu. Rum okulları genellikle kiliselerin arazilerinde ve kendi adlarını taşıyan kilise bahçelerinde bulunuyordu. İzmir'de Rumlara ait eğitim kurumlarının başında Evangelik Okulu gelmekteydi. Bu okulun ders programı fen, temel bilimler ve sosyal bilimleri içermekteydi. Avrupa ülkelerindeki okullardan hiçte geri yanı olmayan bu okulda verilen diplomalar özellikle Atina Üniversitesi'nde geçerliydi.

⁷⁷ Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA.) Yıldız Resmî Maruzat (BOA. Y.A. RES.) 144/34.

⁷⁸ Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA.) Yıldız Resmî Maruzat (BOA. Y.A. RES.) 154/109.

Osmanlı'nın son dönemlerine doğru yeni okul açma ve harap haldeki okulları restore edip hizmete sokma konusunda hayli yoğun çalışmaları olmuştur. Zaman içerisinde okulların devamlılığını garanti altına alabilmek için başta İngiltere olmak üzere çeşitli Avrupa devletlerinden destek istenmiştir. Zamanla değişime uğrayan Rum okulları millet okulu olma özelliğini kaybederek siyasi faaliyetlerde bulunan kurumlar haline gelmişlerdir. Rumlara milli bilinç ve bağımsızlık duygularını aşıl原因an bir eğitim sistemi izlemişlerdir. Okullardaki ders programlarından da anlaşılacağı üzere okulda verilen milliyetçilik duyguları, Doğu Grek dünyasındaki bütün arkeolojik buluşları sistemli olarak yayınlamak düşüncesini doğurmuştur. Dil çalışmaları ve arkeolojik çalışmalar, Rumların davalarında önemli bir rol oynamıştır. Rumlar bu sayede buldukları yerin en eski halkı ve sahipleri olduklarını iddia etmişlerdir.

Kaynakça

A. Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

- BOA. BEO. (Bab-I Ali Evrak Odası)
BOA. DH. İD. (Dahiliye İdares Kalemı)
BOA. İ.AZN (İrade Adliye Mezahib Dairesi)
BOA. İ.MF. (İrade Maarif Dairesi)
BOA. ŞD. (Şura-yı Devlet Evrakı)
BOA. Y.A.RES. (Yıldız Sadaret Resmi Maruzat Evrakı)

B. Salnameler-Yıllıklar

- Aydın Vilâyeti Salnâmesi. H. 1308.
Aydın Vilâyeti Salnâmesi. H. 1326.

C. Araştırma ve İncelemeler

- ANDRIA, Jacob de. *Indicateur des Professions Commerciales et Industrielles de Smyrne, de l'Anatolie, 1895 Imprimerie Commerciale Timoni Smyrne.* (Administration: Rue Franque Smyrne 47, Barbaresque Khan, No 47 1895.
- BEYRU, Rauf. "Rumlar," *Üç İzmir*, 1. Basım. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1992.
- BILIM, Cahit Yalçın. *Türkiye'de Çağdaş Eğitim Tarihi*, Eskişehir: TC. Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2002.
- CUINET, Vital. *La Turquie D'Asie Géographie Administrative Statistique Descriptive et Raisonnée de Chaque Province de L'Asie- Mineure, V. Le Vilayet de Smyrne et le Mutessariflik de Bigha.* İstanbul: Les Éditions 2001.
- DERI, Mehmet. *Azınlıklar ve Azınlık Okulları (Rum-Yahudi ve Ermeni Cemaat Okulları).* İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2009.

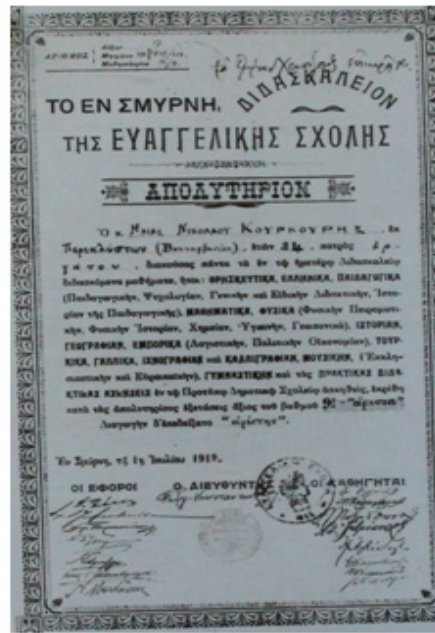
- DEVELLIOĞLU, Ferit. Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat, 22. Baskı. Ankara: Aydın Kitapevi Yayınları, 2005.
- ERGIN, Osman. *Maârif Tarihi*, Cilt 1-2. İstanbul: Eser Matbaası, 1977.
- GÜLER, Ali. *Osmanlıdan Cumhuriyete Azınlıklar*. Ankara: Berikan Elektronik Basım Yayım Sn. ve Tic. Ltd. Şti, 2003.
- HAYDAROĞLU, İlknur Polat. *Osmanlı İmparatorluğu'nda Yabancı Okullar*, Ankara: Ocak Yayınları, 1993.
- KARTAL, Hülya. "Okul Öncesi Eğitimin Fransa'daki Tarihsel Gelişimi Ve Bugünkü Durumu" *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2005, Sayı 2, 217-225.
- KITROMILIDES, Paschalis M. *Smyrna, Metropolis of the Asia Minor Greek*, Greece: Ephesus Publishing, 2001.
- KOÇAK, Cemil. "Tanzimat'tan Sonra Özel ve Yabancı Okullar," *Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt 2. İstanbul: İletişim Yayınları, 1985.
- ROUGON, F. *Smyrne Situation Commerciale et Économique des pays compris dans la Circonscription du Consulat Général de France*. Paris: Berger- Levraut et Cie Éditeurs, 1892.
- SOLOMONIDIS, Christos. *The Church of Smyrna*. Athens: 1960
- TEKELİ, İlhan. "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Eğitim Sistemindeki Değişimler," *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1985.
- TDV İslâm Ansiklopedisi, 1993, İstanbul, 8. Cilt, s. 539-541.
- TUTSAK, Sadiye. *İzmir'de Eğitim ve Eğitimciler (1850-1950)* TC. Ankara: Kültür Bakanlığı, 2002.
- TÜMER Erdem, Yasemin. "Osmanlı Eğitim Sisteminde Teftiş." *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi OTAM*, 26, 2009: 55-92.
- VAHAPOĞLU, M. Hidayet. *Osmanlı'dan Günümüze Azınlık ve Yabancı Okulları*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1992.
- YAKOVAKI, Nassia. "Adamantios Korais's 'The Greek Library' (1805-1827): An Ingenious Publisher and the Making of a Nation. In: Spiers, J. (eds) *The Culture of the Publisher's Series*, Volume Two. London: Palgrave Macmillan, 2011.
- YILMAZ, Durmuş. "Lozan Anlaşmasından Önce Azınlık Okullarının Durumları" *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 1997, Sayı 4, 279-287.
- VERE, Onur Gülsün. "Mütakereden İşgale İzmir'de Rumlar," Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2007.
- İzmir 1920 Yunanistan Rehberinden İşgal altındaki Bir Kentin Öyküsü*, Çeviren ve Yayına Hazırlayan: Dr. Engin Berber, İzmir: Akademi, 1998.

Εκλερ

Εκ 1 : Εβανγελικ Οκυλου Ογρενκίλερ

Εκ 2 : Εβανγελικ Οκυλλαρνα Αιτ Διπλωμαρ

Ek 3: İzmir Aya Dimitri mahallesinde yapılacak olan Rum mektebinin planı

